

МОВОЗНАВЧА СЕКЦІЯ
МОВА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ БОГДАНА ЛЕПКОГО І СУЧАСНА
МОВОЗНАВЧА НАУКА

Ірина Бабій

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
iryna.babiy@ukr.net

Ніна Свистун

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
nina-s77@ukr.net

ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА

«ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРАХ БОГДАНА ЛЕПКОГО»

В останні десятиріччя активізувалися різні дослідження фразеології. Актуальним на сьогодні є лексикографічне опрацювання фразеологізмів, сформована окрема галузь – фразеографія.

Актуальність наших матеріалів зумовлена потребою лексикографічного опрацювання фразеологізмів на матеріалі мови творів письменників, оскільки фразеографічні праці подібного типу містять інформацію не лише про фраземне багатство мови, а й про ідіостилю письменника.

Низку фразеологічних словників, які відображають уживання фразеологічних одиниць у художній мові письменників, уклали викладачі Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, а саме: «Фразеологія творів Бориса Харчука» (2012 р.), «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» (2010 р.). У 2018 році вийшло друге видання фразеологічного словника творів Богдана Лепкого, в якому зафіксовано фразеологічні одиниці, виявлені в художніх творах та публіцистиці письменника. Автори поставили перед собою завдання – укласти картотеку фразем, сформулювати їх значення та продемонструвати функціонування у творах митця.

Вагомим компонентом формування ідіостилю Богдана Лепкого виступають фразеологізми (загальномовні та авторські), хоча «письменникова фразеологія тісно переплітається з народною, тому нерідко важко відмежувати індивідуально-авторські від загальномовних» [1, с. 299-300].

Відомий мовознавець Павло Гриценко зауважує: «Увага словників насамперед до мови художніх текстів зумовлена, ймовірно, усвідомленням визначальної ролі художнього стилю у формуванні та динаміці літературних мов нової доби,... значення також мало прагнення дослідників глибше пізнати за допомогою словника мови творів письменника його ідіолект – феномен мовної особистості, який проступає у прийомах і засобах вербалізації індивідуального мистецького світомоделювання» [2, с. 40].

Словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» укладено відповідно до традицій формування фразеографічних праць. Він містить передмову, будову словника та словникової статті, реєстр творів, паспортизацію текстів Богдана Лепкого, український алфавіт, основний корпус словника. Кожна словникова стаття об'єднує кілька компонентів: реєстрове (опорне) слово; фразеологічну одиницю; тлумачення значення фразеологічної одиниці; ілюстративний матеріал.

У словнику-довіднику «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» [3] зафіксовано 3000 фразеологічних одиниць та їх варіантів, виявлених у художніх творах і публіцистиці письменника. При відборі фразеологічних одиниць дослідники опиралися на широке розуміння фразеології. Словник об'єднує українську ідіоматику, пареміологію, усталені порівняння, традиційні побажання, клятви, прокльони та ін., виявлені у творах Богдана Лепкого. Крім загальномовних, подано й авторські фразеологізми письменника, які засвідчують влучність та оригінальність Лепкового слова.

Кожна словникова стаття містить кілька компонентів:

- реєстрове (опорне) слово;
- фразеологічну одиницю (ФО);
- тлумачення значення ФО;
- приклади з художнього тексту.

При укладанні словникової статті автори дотримувалися таких основних принципів:

1. Виявивши у творі фразеологічну одиницю та пересвідчившись у її наявності чи відсутності у фразеологічних словниках української мови, обирали реєстрове (опорне, ключове, основне) слово і записували в алфавітному порядку великими літерами. У наступному рядку зазначали фразеологічну одиницю малими літерами напівжирним шрифтом.

2. При виборі опорного слова застосовували лексико-граматичний принцип (критерій). Це слово виступає стрижневим компонентом фразеологічної одиниці, ядром, навколо якого формується значення, семантична цілісність фраземи.

3. Реєстрові слова подавали у початковій формі (для іменника – називний відмінок однини; для дієслова – інфінітив; для прикметника – називний відмінок, чоловічий рід, однина тощо).

4. До кожної фразеологічної одиниці курсивом наводиться його значення. Зазвичай тлумачення подано з покликанням на сучасні українські фразеологічні словники.

Словникова стаття виглядає так:

ВСЯЧИНА

всяка всячина

Дуже багато чого-небудь різного, зовсім несхожого [СФУМ 2008: 135].

Де треба, спішіть, де треба, спокійно стійте і не полонітеся, бо тепер такі часи, що на *всяку всячину* треба дивитися. *Втікай*, с. 526.

Реєстрові фразеологічні одиниці наводяться разом із варіантами, які записуються через знак дорівнює (=) або в круглих дужках після головного слова, наприклад:

ПТИЦЯ

велика птиця = знатна птиця

Зневажл. Заможна людина, поважна особа [СФУМ 2008: 583].

– Мотрю Василівну? – мало не крикнув князь.

– Чому ж ти мені зразу не казав? Це ж *велика птиця*. Го-го! Гетьманова коханка. Не будь хто! *Батурин*, с. 430.

Якщо виявлена фразеологічна одиниця відсутня у словниках, то подано власне тлумачення значення.

ІМ'Я

славне ім'я

Визначний статус, повага та вторитет від людей.

Невже ж бракувало мужеської відваги, боявся втратити любов гетьмана? А може, надія, що одідичить колись по ньому й булаву, і маєтки, і – велике *славне ім'я*, осліпили його? *Полтава*, с. 142.

Словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» засвідчує, що важливим компонентом формування ідіостилю письменника виступають загальнономвні та індивідуально-авторські фразеологізми. У результаті аналізу виявлено, що фразеологічні словники подібного типу акумулюють фраземне багатство української мови та є вагомим джерелом відтворення світобачення письменників і розуміння їх словесної творчості. Зібрані матеріали таких фразеографічних праць – підґрунтя для появи нових наукових досліджень.

Приємно зазначити, що словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» був належно пошанований і відзначений у колі науковців і поціновувачів Лепкового слова, а укладачі, більшість із яких представляють Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, стали лауреатами Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені братів Богдана і Левка Лепких 2018 р.

Список використаної літератури

1. Бабій І. М. Фраземіка творів Богдана Лепкого: загальнономвна та індивідуально-авторська. *Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 47. Тернопіль: ТНПУ, 2017. С. 290-300.

2. Гриценко П. Ю. Авторська лексикографія: Тарас Шевченко. *Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леоніду Сидоровичу Паламарчукові* / Інститут української мови НАН України; відп. ред. І. С. Гнатюк. Київ: КММ, 2012. С. 40-69.

3. Фразеологізми у творах Богдана Лепкого: словник / уклад.: Т. П. Вільчинська, І. М. Бабій, Н. О. Свистун, Н. І. Лісняк та ін.; гол. ред. Панцьо С. Є. 2-ге вид., перероб. і допов. Тернопіль: Джура, 2018. 432 с.